

JOANNA MICHALAK

Instytut Badań Edukacyjnych
Warszawa

PRZYGOTOWANIE NAUCZYCIELI DO REALIZACJI ZADAŃ WYNIKAJĄCYCH Z REFORMY SYSTEMU EDUKACJI WDRAŻANEJ W POLSCE OD 1999 ROKU

ABSTRACT. Michalak Joanna, *Przygotowanie nauczycieli do realizacji zadań wynikających z reformy systemu edukacji wdrażanej w Polsce od 1999 roku* [Preparation of teachers for realisation of tasks imposed by the education system, reform implemented since 1999]. „Neodidagmata” 27/28, Poznań 2005, Adam Mickiewicz University Press, pp. 95-106. ISBN 83-232-1602-9. ISSN 0077-653X.

The main objective of the doctoral dissertation was to analyse the process of changes implemented in the educational system in the years 1999–2002. The research work took place in 447 public and non-public teacher’s training institutions (123 public and 324 non-public institutions) and 5,892 public and non-public schools located in Poland. In the years 1999–2002 2,402 teachers (40.76%) and 447 directors of public and non-public teacher’s training institutions (40.04%) participated in the research. As a result, the problems of the research were answered and the hypotheses were confirmed.

Joanna Michalak, Instytut Badań Edukacyjnych, ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa, Polska – Poland.

Wprowadzana od 1999 r. reforma systemu oświaty, uwzględniająca głębokie zmiany w każdej sferze edukacji, jest ważnym etapem w procesie gruntownych przemian zachodzących w polskim systemie edukacji. Szczególnie istotną kwestią jest przygotowanie nauczycieli do realizacji nowych zadań wynikających z ww. reformy. Exposé Premiera Rządu RP ogłoszone w 1997 r., w którym oświata i szkolnictwo wyższe określone zostały jako główne czynniki decydujące o pozycji Polski wśród innych państw, podkreślało znaczenie wprowadzanych zmian. Reformę edukacyjną w Polsce można postrzegać również w szerszym kontekście. Zmiany wychodziły na przeciw trendom europejskim. „Szeroko rozumiana edukacja jest dziś w Unii Europejskiej sprawą zasadniczej wagi”¹. Umożliwia bowiem pełne

---

¹ „Uczenie się przez całe życie: rola systemów edukacji w krajach członkowskich Unii Europejskiej”, raport opracowany przez Europejskie Biuro Euridice na Konferencję Ministrów

uczestnictwo w życiu gospodarczym, społecznym i politycznym. Dlatego kształcenie nie powinno ograniczać się jedynie do pierwszych etapów życia, ale powinno być kontynuowane przez całe życie z uwzględnieniem indywidualnych i zawodowych potrzeb każdego człowieka. Ponadto w traktacie amsterdamskim wprowadzono formalny zapis mówiący, iż uczenie się przez całe życie stanowi nadrzędną zasadę polityki Wspólnoty w dziedzinie edukacji, jak również dodatkowy element w innych dziedzinach polityki Unii Europejskiej. Te głębokie procesy spowodowały, iż rola systemu doskonalenia od momentu ogłoszenia reformy oświatowej poważnie wzrosła. Wymieniona reforma bowiem stawiała przed nauczycielami nowe wymagania. Zgodnie z jej założeniami wprowadzono w klasach I – III szkoły podstawowej nauczanie zintegrowane, połączono wcześniej realizowane dwa oddzielne przedmioty muzykę i plastykę w jeden przedmiot – sztukę oraz trzy przedmioty: biologię, chemię i fizykę w jeden przedmiot – przyrodę, w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych naukę języka obcego oraz dotychczas nie realizowane ścieżki międzyprzedmiotowe. Postęp technologiczny na świecie spowodował wprowadzenie w szkołach podstawowych przedmiotu informatyka.

Powyższe zmiany wymagały przygotowania nauczycieli do ich realizacji. Rola systemu doskonalenia zatem w okresie wdrażania reformy systemu edukacji była niebagatelna.

PREZENTACJA BADAŃ

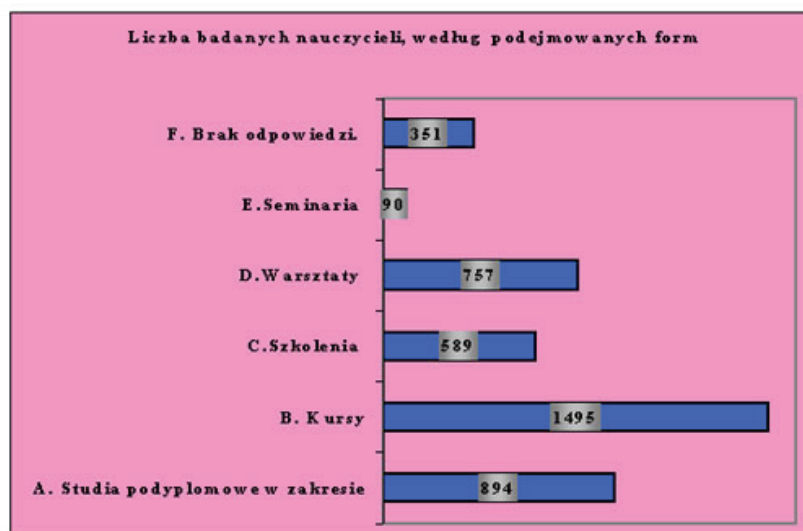
Na przełomie 2002/2003 roku zostały przeprowadzone ogólnopolskie badania na temat funkcjonowania i uwarunkowania systemu doskonalenia nauczycieli i doradztwa metodycznego w latach 1999–2002.

Badaniami zostało objętych 447 publicznych i niepublicznych placówek doskonalenia nauczycieli (w tym 123 publiczne i 324 niepubliczne) oraz 5892 szkoły wybrane w wyniku zastosowania generatora liczb losowych, z uwzględnieniem 15% ze wszystkich typów szkół z każdego województwa, szkół działających w miastach powyżej 5000 mieszkańców, w miastach do 5000 mieszkańców, na wsiach i jednej szkoły w każdej gminie.

Na 447 placówek kształcenia nauczycieli w badaniach wzięło udział 179 dyrektorów, co stanowi 40,04% ogółu badanych oraz na 5892 szkół objętych badaniami 2402 szkoły, co stanowi 40,76% ogólnej liczby typowanych szkół.

Celem badań było m.in. zbadanie przygotowania nauczycieli do realizacji zadań wynikających z reformy systemu edukacji wdrażanej od 1999 roku.

Podjętą próbę przeanalizowania powyższego problemu, zwrócono się do nauczycieli z pytaniem, w jakich formach doskonalenia uczestniczyli w latach 1999–2002. Udzielono ogółem 4000 odpowiedzi. Uwzględniając fakt, iż w badaniach wzięło udział 2402 nauczycieli, można stwierdzić, iż ankietowani wskazali kilka różnych form doskonalenia. Jednocześnie wyniki potwierdzają fakt, iż to był okres wzmożonego zainteresowania nauczycieli różnymi formami doskonalenia – od krótkich kursów, szkoleń i warsztatów do studiów podyplomowych. Wdrażanie reformy systemu edukacji, w tym również nowy system awansu zawodowego, nałożyły na nauczycieli szereg nowych wymagań. Organizowane w tym okresie formy doskonalenia dla wielu nauczycieli stanowiły ważne źródło informacji o reformie, stwarzały jednocześnie możliwość uaktualnienia posiadanej wiedzy, a nawet nabycia nowych umiejętności niezbędnych do realizacji zadań wynikających z reformy systemu edukacji.

Rys. 1. Formy doskonalenia zawodowego podejmowane przez nauczycieli

Z powyższych badań wynika, iż największym zainteresowaniem cieszyły się kursy (1495 odpowiedzi). Jednak drugie miejsce zajmują studia podyplomowe (894 odpowiedzi). Następne w kolejności to warsztaty (757), szkolenia (589) i seminaRIA (90). Również wyniki niniejszego pytania potwierdzają istnienie grupy nauczycieli, którzy w omawianym okresie nie

uzupełniali kwalifikacji, o czym świadczy grupa 351 nauczycieli, którzy nie udzielili odpowiedzi na niniejsze pytanie.

Analizując wyniki, można stwierdzić, iż w dominującej części nauczyciele uczestniczyli w krótkich formach doskonalenia. Jest to typowa sytuacja dla okresu wprowadzania zmian, kiedy istnieje konieczność poznania ich założeń, pozyskania niezbędnej wiedzy do ich wdrażania, a także uzyskania nowych umiejętności umożliwiających aktywne uczestnictwo w procesie zmian.

Dla przeanalizowania problemu zwrócono się zarówno do dyrektorów publicznych i niepublicznych placówek doskonalenia nauczycieli, jak i do nauczycieli publicznych i niepublicznych szkół z następującymi pytaniami:

- 1) czy formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 przybliżyły nauczycielom założenia reformy systemu edukacji?
- 2) w jakim stopniu formy doskonalenia organizowane w ww. okresie przybliżyły nauczycielom założenia reformy systemu edukacji?
- 3) jakie przyczyny spowodowały, iż formy doskonalenia organizowane w ww. okresie nie przybliżyły nauczycielom założeń reformy edukacji?

OPINIE DYREKTORÓW PUBLICZNYCH I NIEPUBLICZNYCH PLACÓWEK DOSKONALENIA NAUCZYCIELI

Na pytanie, czy zdaniem ankietowanego formy doskonalenia, jakie nauczyciele ukończyli w latach 1999–2002, przybliżyły im założenia reformy systemu edukacji, dominująca część dyrektorów publicznych i niepublicznych placówek doskonalenia nauczycieli (150 osób, co stanowi 83,79%) uważała, iż formy doskonalenia, jakie nauczyciele podejmowali w latach 1999–2002 „zdecydowanie” lub „raczej” przybliżyły założenia reformy systemu edukacji.

Następna grupa to dyrektorzy przekonani, iż ww. formy doskonalenia zdecydowanie nie przybliżyły założeń reformy systemu edukacji.

Dwie ostatnie grupy dyrektorów to osoby, które nie posiadają zdecydowanie określonego zdania. Dlatego została wybrana odpowiedź „trudno powiedzieć” lub „raczej nie” (łącznie 28 osób, co stanowi 15,64% dyrektorów uczestniczących w badaniach).

Można zatem stwierdzić, iż w opinii większości badanych nauczycieli formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 przybliżyły im założenia reformy systemu edukacji.

Warto jednak zwrócić uwagę, iż znacząca grupa dyrektorów (18,99) nie potrafiła zająć jednoznacznego zdania lub zdecydowanie nie stwierdziła, iż ww. formy doskonalenia nie przybliżyły im założeń reformy systemu edukacji.

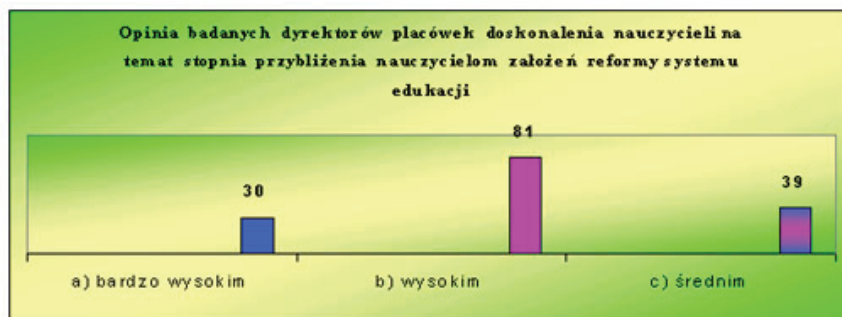
Rys. 2. Opinia badanych dyrektorów placówek doskonalenia nauczycieli na temat przybliżenia nauczycielom założeń reformy edukacji przez formy doskonalenia organizowane w latach 1999-2002

Jednocześnie istotne jest, w jakim stopniu – w opinii badanych dyrektorów – formy doskonalenia organizowane przez publiczne i niepubliczne uczelnie oraz placówki doskonalenia nauczycieli przybliżyły nauczycielom założenia reformy systemu edukacji.

Na ogólną liczbę 179 uczestniczących w badaniach dyrektorów publicznych i niepublicznych placówek doskonalenia nauczycieli, 150 dyrektorów wybrało na powyższe pytanie odpowiedzi „zdecydowanie tak” lub „tak”.

Wśród wymienionej grupy dominującą grupę stanowią dyrektorzy, oceniający „bardzo wysoko” lub „wysoko” stopień przybliżenia nauczycielom, założeń reformy systemu edukacji (łącznie 11 osób, co stanowi 62,01% dyrektorów uczestniczących w badaniach). Jednocześnie najmniej liczną grupę stanowią dyrektorzy, którzy „średnio” oceniają przybliżenie nauczycielom założeń reformy systemu edukacji w trakcie ww. form doskonalenia (39 osób, co stanowi 21,78% dyrektorów uczestniczących w badaniach).

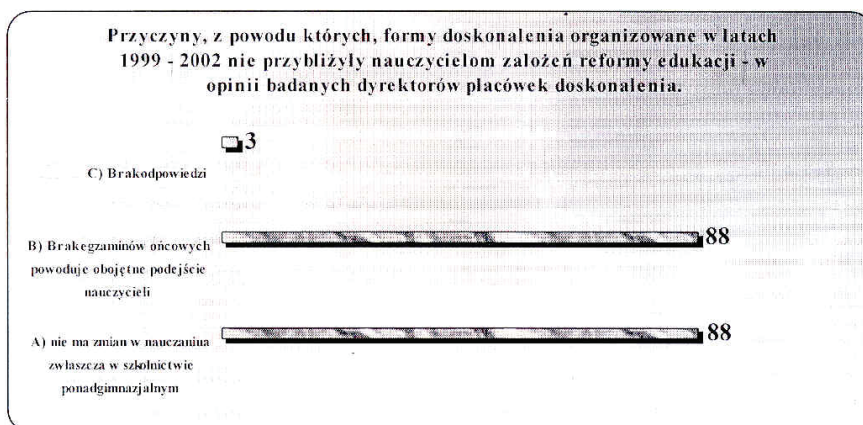
Badając kwestię przygotowania nauczycieli w latach 1999-2002 do realizacji zadań, wynikających z reformy systemu edukacji istotną kwestią było poznanie przyczyn, z powodu których formy doskonalenia organizowane w ww. okresie nie przybliżyły nauczycielom założeń reformy.

Rys. 3. Opinia badanych dyrektorów placówek doskonalenia nauczycieli na temat stopnia przybliżenia nauczycielom założeń reformy systemu edukacji

32 dyrektorów (17,87%) stwierdziło, że formy doskonalenia, organizowane w latach 1999–2002 „zdecydowanie nie” lub „raczej nie” przybliżyły nauczycielom założeń reformy edukacji.

- 88 dyrektorów wskazało na brak zmian w szkolnictwie ponadgimnazjalnym
- 88 dyrektorów na zubożenie nauczycieli w związku z brakiem egzaminów końcowych
- 3 dyrektorów nie udzieliło odpowiedzi

Rys. 4. Przyczyny, z powodu których, formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 nie przybliżyły nauczycielom założeń reformy edukacji – w opinii badanych dyrektorów placówek doskonalenia

Podane przez badanych dyrektorów publicznych i niepublicznych placówek doskonalenia przyczyny nie wykazują organizacyjnych ani meryto-

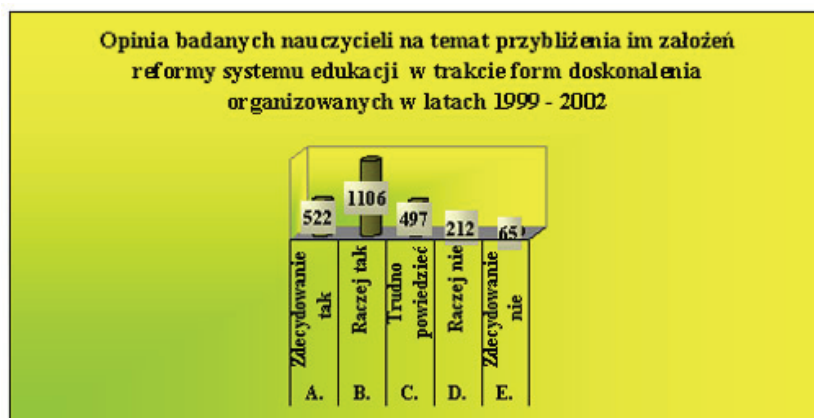
rycznych przyczyn, które mogły mieć wpływ na fakt, iż formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 nie przybliżyły nauczycielom założeń reformy systemu edukacji.

OPINIE NAUCZYCIELI SZKÓŁ PUBLICZNYCH I NIEPUBLICZNYCH

Jednocześnie z trzema powyższymi pytaniami zwrócono się do nauczycieli publicznych i niepublicznych szkół podstawowych, gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych.

Na pytanie, czy formy doskonalenia przybliżyły założenia reformy systemu edukacji, udzielono następujących odpowiedzi:

- „raczej tak” 1106 osób, co stanowi 46,04% ogólnej liczby badanych nauczycieli,
- „zdecydowanie tak” – 522, co stanowi 21,73% ogólnej liczby ankietowanych nauczycieli,
- „trudno powiedzieć” – 497, co stanowi 20,69% ogólnej liczby biorących udział w badaniach nauczycieli,
- „raczej nie” – 212, co stanowi 4,06% ogólnej liczby biorących udział w badaniach nauczycieli,
- „zdecydowanie nie” – 65, co stanowi 2,70% ogólnej liczby uczestniczących w badaniach nauczycieli.

Rys. 5. Opinia badanych nauczycieli na temat przybliżenia im założeń reformy systemu edukacji w trakcie form doskonalenia organizowanych w latach 1999–2002

Analizując powyższe wyniki, można stwierdzić, iż najliczniejszą grupę tworzą nauczyciele, w opinii których formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 „raczej przybliżyły” założenia reformy systemu edukacji (1106 osób), następną grupę tworzą nauczyciele, którzy uważają, iż ww. formy „zdecydowanie przybliżyły” założenia reformy (522 osoby). Kolejne dwie grupy stanowią nauczyciele, którym „trudno stwierdzić”, czy ww. formy przybliżyły założenia reformy edukacyjnej (497 osób) oraz osoby, w opinii których ww. formy doskonalenia „raczej nie przybliżyły” założeń reformy (212). Jedynie 65 nauczycieli twierdzi, iż formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 „zdecydowanie nie przybliżyły” założeń reformy systemu edukacji.

Dzieląc wymienione grupy na dwie części, tj. nauczycieli, których zdaniem formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 „raczej przybliżyły” i „zdecydowanie przybliżyły” założenia reformy systemu edukacji, oraz nauczycieli, którym „trudno powiedzieć” oraz w opinii których ww. formy doskonalenia „nie przybliżyły” lub „zdecydowanie nie przybliżyły” wymienionych założeń, można dojść do poniższego wniosku.

Nauczyciele I grupy liczą łącznie 1628 osób, co stanowi 67,77% ogólnej liczby badanych nauczycieli, natomiast drugiej – 774 osoby, co stanowi 32,22% ogólnej liczby badanych nauczycieli. A zatem formy doskonalenia nauczycieli organizowane w latach 1999–2002 spełniły swoje zadanie, przybliżając nauczycielom założenia reformy systemu edukacji.

Istotną również jest opinia nauczycieli na temat stopnia ich przygotowania do realizacji zadań wynikających z reformy oświatowej w trakcie form doskonalenia organizowanych w latach 1999–2002.

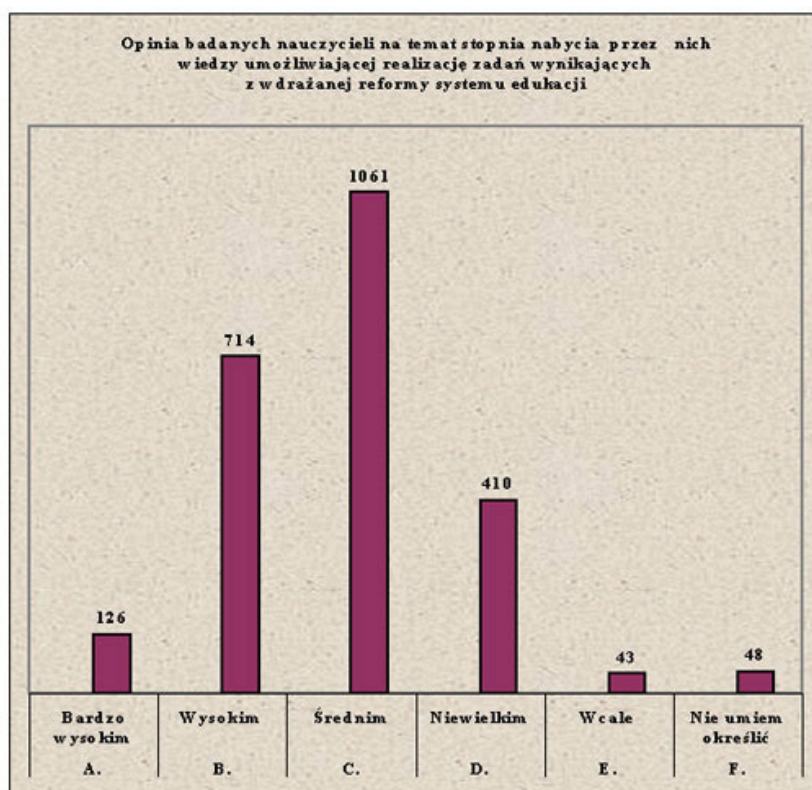
Z przeprowadzonych badań wynika, iż najliczniejszą grupę stanowili nauczyciele, którzy „średnio” oceniają stopień nabycia wiedzy niezbędnej do realizacji zadań wynikających z reformy edukacyjnej w wyniku ukończenia form doskonalenia organizowanych w latach 1999–2002 (1061 osób). Drugą grupę tworzyli nauczyciele, w opinii których ww. formy umożliwiły nabycie wiedzy niezbędnej do realizacji zadań wynikających z reformy edukacyjnej w „wysokim stopniu” (714 osób). Kolejną grupę tworzyli nauczyciele, w ocenie których ww. formy doskonalenia w „niewielkim stopniu” przygotowały ich do reformy edukacyjnej (410 osób). „Bardzo wysoko” ww. kwestię oceniło 126 nauczycieli.

Najmniej liczne grupy tworzyli nauczyciele, którzy stwierdzili, iż ww. formy doskonalenia „wcale nie umożliwiły” nabycia wiedzy niezbędnej do realizacji zadań wynikających z reformy edukacyjnej (43 osoby) oraz grupa nauczycieli, którzy „nie potrafili określić” ww. stopnia (48 osoby).

Dzieląc wymienione grupy na dwie części, tj. nauczycieli, których zdaniem formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 w „bardzo

wysokim”, „wysokim” i „średnim” stopniu umożliwiły nabycie wiedzy niezbędnej do realizacji zadań wynikających z reformy edukacyjnej, oraz nauczycieli, którzy ocenili stopień ww. przygotowania jako „niewielki”, „wcale” lub „nie potrafili określić”, można wysnuć wniosek, że nauczyciele I grupy liczą łącznie 1901 osób, co stanowi 79,14% ogólnej liczby badanych nauczycieli, natomiast II – 501 osób, co stanowi 20,85% ogólnej liczby badanych nauczycieli.

A zatem formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 spełniły swoje zadanie, umożliwiając nauczycielom nabycie wiedzy niezbędnej do realizacji zadań wynikających z reformy edukacyjnej.

Rys. 6. Opinia badanych nauczycieli na temat stopnia nabycia przez nich wiedzy umożliwiającej realizację zadań wynikających z wdrażanej reformy systemu edukacji

Podobnie jak dyrektorzy publicznych i niepublicznych placówek doskonalenia, również i nauczyciele zostali zapytani o przyczyny niezyskania wiedzy niezbędnej do realizacji zadań wynikających z reformy edukacyjnej w trakcie form doskonalenia organizowanych w latach 1999–2002.

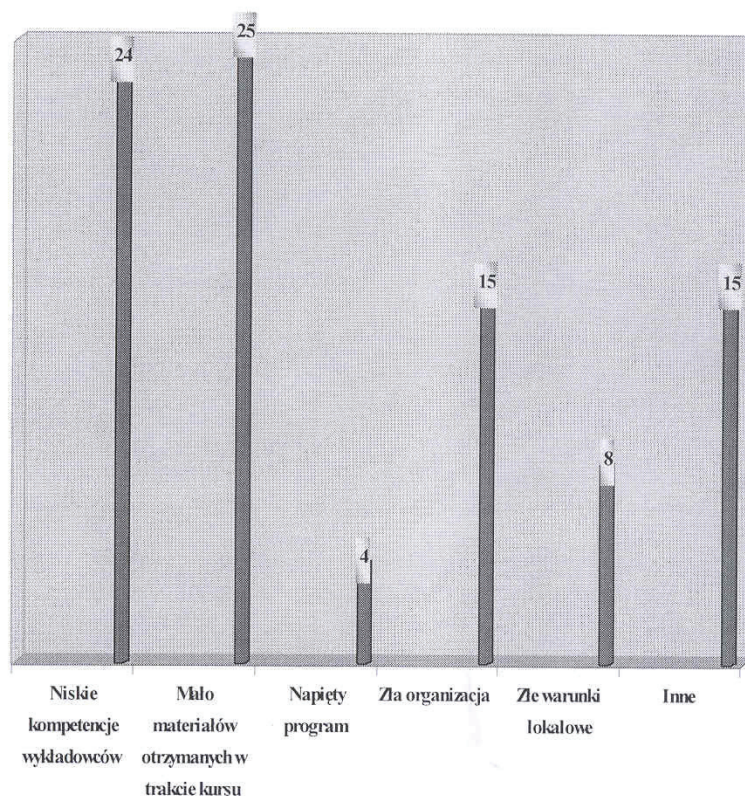
Z przeprowadzonych badań wynika, iż najliczniejsze grupy stanowią nauczyciele, którzy jako przyczyny nieuzyskania w trakcie form doskonalenia wiedzy niezbędnej do realizacji zadań wynikających z reformy edukacyjnej wskazali:

- niedostateczna liczba materiałów otrzymanych w trakcie kursu (25 nauczycieli),
- niskie kompetencje wykładowców (24 nauczycieli).

Kolejne grupy stanowią nauczyciele, którzy jako przyczynę ww. stanu rzeczy wskazali:

- złą organizację (15 nauczycieli),
- złe warunki lokalowe (8 nauczycieli),
- napięty program (4 nauczycieli).
- inne przyczyny (15 nauczycieli),

Przyczyny - w opinii badanych nauczycieli - z powodu których nie nabyli oni wiedzy umożliwiającej realizację zadań wynikających z reformy systemu edukacji

Rys. 7. Przyczyny, z powodu których nie nabyli oni wiedzy umożliwiającej realizację zadań wynikających z reformy systemu edukacji (w opinii badanych nauczycieli)

PODSUMOWANIE

W latach 1999–2002 system doskonalenia pełnił bardzo ważną rolę, powierzono mu bowiem zadanie przygotowania nauczycieli do realizacji zadań, wynikających z wdrażanej od 1999 roku reformy systemu oświaty. Istotne stało się dostosowanie oferty tematycznej form doskonalenia nauczycieli organizowanych przez placówki doskonalenia nauczycieli do potrzeb środowiska, zapewnienie wysoko kwalifikowanej kadry wykładowej, gwarantującej właściwe przygotowanie nauczycieli do nowych zadań.

Przeprowadzone badania wykazały, iż w opinii dominującej części badanych nauczycieli zarówno szkół publicznych i niepublicznych (46,04% ogólnej liczby biorących udział w badaniach nauczycieli), jak i dyrektorów publicznych oraz niepublicznych placówek doskonalenia (83,79% dyrektorów placówek) formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 „zdecydowanie przybliżyły” lub „raczej przybliżyły” nauczycielom założenia reformy systemu edukacji.

Zdecydowanie przeciwnego zdania było jedynie 2,7% ankietowanych nauczycieli oraz 29,05% dyrektorów. Niepokój budzi niewątpliwie stosunkowo duża grupa dyrektorów placówek doskonalenia. Uwzględniając ważną rolę placówek doskonalenia w procesie przygotowania nauczycieli do realizacji zadań wynikających z reformy systemu edukacji, odpowiedź na omawiane pytanie jednocześnie stanowiła – w przypadku badanych dyrektorów – ocenę świadczonych przez te placówki usług edukacyjnych. Poza wymienionymi grupami ankietowanych część badanych nauczycieli i dyrektorów odpowiedziała „trudno powiedzieć” oraz „raczej nie” (ogółem 29,51% nauczycieli oraz 15,64% dyrektorów).

Równocześnie odpowiedzi badanych nauczycieli i dyrektorów na pytanie o stopień przygotowania nauczycieli do realizacji zadań wynikających z reformy systemu edukacji potwierdzają uzyskane wyniki na temat przygotowania nauczycieli do ww. zadań. Bowiem w opinii najliczniejszej grupy zarówno nauczycieli (73,89%), jak i dyrektorów (67,03%), formy doskonalenia organizowane w latach 1999–2002 w „wysokim” i „średnim” stopniu umożliwiły nabycie nauczycielom wiedzy niezbędnej do realizacji zadań wynikających z ww. reformy. Jedynie 1,79% nauczycieli stwierdziło, że ww. formy doskonalenia „wcale” ich nie przygotowały do realizacji niezbędnych zadań wynikających z reformy systemu edukacji.

Interesujące są przyczyny, które, w opinii badanych nauczycieli i dyrektorów, spowodowały, iż formy doskonalenia organizowane w początkowym okresie wdrażania reformy edukacyjnej nie przygotowały nauczycieli do realizacji zadań wynikających z ww. reformy. Nauczyciele upatrują przyczyn tego stanu rzeczy w organizatorach form doskonalenia („mało

materiałów otrzymanych w trakcie kursu”, „niskie kompetencje wykładowców”, „zła organizacja”, „złe warunki lokalowe”, „napięty program”). Tymczasem w opinii dyrektorów brak możliwości przygotowania nauczycieli wynikał z winy szkoły („brak zmian w szkolnictwie ponadgimnazjalnym”) lub samych nauczycieli („zobojętnienie nauczycieli w związku z brakiem egzaminów końcowych w formach doskonalenia”).